

ФАКТОРИ ВЛИЯЕЩИ НА СРЕДАТА ЗА СИГУРНОСТ В РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ И В МЕЖДУНАРОДЕН ПЛАН

Диян Димитров

докторант в Университет по библиотекознание и информационни технологии (УниБИТ) - София

***Анотация:** Политиката на Република България в сферата на сигурността се изгражда върху ценностите на демокрацията, на националната ни култура, съблюдавайки правата на човека и основните свободи на гражданите, въз основа на Конституцията на страната и основополагащите актове за гарантиране на международната сигурност.*

Влиянието върху средата за сигурност има глобален, континентален и регионален характер, като едновременно с това факторите на влияние могат да бъдат външни или вътрешни по отношение на средата. Много от заплахите, пред които са изправени днес държавите, не се ограничават само до националните граници и до държавните територии на отделните страни.

Преодоляването на заплахи и рискове, които засягат сигурността изисква обединяване на усилия, като споделянето и модифицирането на съществуващи и функциониращи системи за защита и наблюдение подпомага цялостния процес по планиране и реализиране на стратегически дейности, като по този начин се подпомага постигането на заложените цели и реализирането на резултати.

***Ключове думи:** Средата за сигурност, стратегия, влияние, стабилност*

FACTORS AFFECTING THE SECURITY ENVIRONMENT IN THE REPUBLIC OF BULGARIA AND IN INTERNATIONAL CONTEXT

Diyan Dimitrov

The University of Library Studies and Information Technologies (ULSIT)-Sofija

***Abstract:** The policy and regulation of the Republic of Bulgaria in the field of security is based on values of democracy, on our national culture, protecting human rights and fundamental freedoms of citizens, based on the National Constitution and founding regulations ensuring international security.*

The impact on the environment of security could have global, continental and regional grounds, as at the same time factors of influence could have external or internal origin in regards to the environment. States face various threats currently, which are not limited to national borders or to national territories of the countries.

Overcoming threats and risks affecting security requires join effort, as sharing and modifying existing and functioning systems for protection and surveillance could supports the overall process of planning and implementation of strategic activities, as providing achievement of goals and results.

***Key words:** Field of security, strategy, influence, stability*

ФАКТОРИ ВЛИЯЕЩИ НА СРЕДАТА ЗА СИГУРНОСТ В РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ И В МЕЖДУНАРОДЕН ПЛАН

Сигурността на индивида и средата в която живее е от първостепенно значение както за неговото физическо оцеляване така и за личностното му развитие.¹ Сигурността като многоаспектно социално-политическо и правно явление обективно носи исторически характер и е тясно свързано с всички форми и направления на взаимодействие в системата природа – човек – общество.² Когато се разглеждат проблеми свързани с обезпечаване на сигурността, основополагащи са понятия като „обекти на сигурността,“ и „субекти на сигурността“, но също така понятието за „сигурност“ се свързва и с политиката в областта на отбраната както в национален, така и в международен аспект. Във вътрешно национален, регионален и международен контекст от съществено значение е защита на националните интереси, като важен комплекс от ценности и политически мотиви за поведение. По тази причина, при определяне на политики и стратегии в сферата на сигурността следва да се подходи отговорно и последователно. Политиката за сигурност е насочена към повишаване на усещането за сигурност сред гражданите чрез създаване на необходимите условия и предпоставки за гарантиране на националните интереси, ограничаване на въздействието от рисковете и заплахите и оптималното разпределяне на ресурсите.³

Особеност на понятието „сигурност“ е неговия широк обхват, като за това допринася многоаспектната същност на явлението национална

¹ Манев, Ев., Стратегия за националната сигурност на Република България, Юридически сборник – 2017, 21-27, Бургаски свободен университет

² Джунин А., Анализ на понятията „държавна сигурност“ и „национална сигурност“, с. 26

³ Петков М., Системата за национална сигурност, Knowledge – International Journal, vol.28.6, 2018, с.1849-1854

сигурност. В тази връзка, съдържанието на националната сигурност може да се прояви като съвкупност от елементи имащи проявление в различни сфери – политическа, икономическа, военна, социална и др. Сигурността на всяка система (в т.ч. на системата за национална сигурност) е такова състояние, при което е гарантирано нейното нормално съществуване и са надеждно защитени жизненоважните ѝ интереси. Ако съществува заплаха за тези интереси, системата може да започне да изпитва дефицит на сигурност, да се намира в състояние на несигурност.⁴ Капацитетът на държавата да изгражда, поддържа и възстановява основните си функции, особено когато е изправена пред значителен натиск и заплахи, както и способността за поддържане на основните елементи на социална и политическа сигурност и стабилност, позволява гарантиране и зачитане на демократичните принципи, върховенството на закона, правата на човека и основните свободи, което от своя страна допринася за дългосрочна стабилност, напредък и развитие на всяко общество.

Стратегическата страна на сигурността е сложна, динамична и с трудно предвидими измерения.⁵ Влиянието върху средата за сигурност има глобален, континентален и регионален характер, като едновременно с това факторите на влияние могат да бъдат външни или вътрешни по отношение на средата. За да изпълнява предназначението си, една система за защита на национална сигурност трябва да бъде национална по характер, с висока степен на интегритет. Тя трябва да бъде адаптивна и да се самоусъвършенства в съответствие с промените в средата за сигурност.⁶ Фактори имащи

⁴ Стойков С., П. Маринов, Й. Кочев, Сигурността и несигурността – основни елементи в генезиса на понятието „Национална сигурност“, с. 34

⁵ Министерски съвет, Министерство на отбраната, Национална отбранителна стратегия, 2016 г.

⁶ Петков М., Системата за национална сигурност, Knowledge – International Journal, vol.28.6, 2018, с.1849-1854

потенциал да окажат дестабилизиращо влияние върху системата за сигурност включват глобализация, неблагоприятни явления във финансовата сфера, вътрешни и регионални конфликти, наличие на енергийни, демографски, екологични и климатични проблеми, заплахи за информационната сигурност, както и разпространяване на оръжия и средства за масово унищожение. От друга страна, стабилизиращ ефект върху системата за сигурност могат да имат фактори като поддържане на мир и стабилност, адекватно управление на кризи, укрепване на международната сигурност чрез сътрудничество.

Много от заплахите, пред които са изправени днес държавите, не се ограничават само до националните граници и до държавните територии на отделните страни. Въпреки че държавите членки на ЕС са на предна линия и отговарят за разполагането на сили за сигурност и отбрана, когато е необходимо, съвременните заплахи за сигурността на държавите могат да се предотвратят или преодолеят адекватно чрез взаимно сътрудничество и координация на дейности и политики в международен аспект. С оглед справяне с предизвикателства, адаптиране към променящата се среда и преодоляване на заплахи пред Европейския съюз в областта на сигурността, през декември 2003 г. бе приета Европейска стратегия за сигурност (ЕСС). С приемането на този стратегически документи, за първи път Съюзът определи принципи и постави ясни цели за развиване на интересите на ЕС в областта на сигурността.

Стратегическо влияние върху среда за сигурност оказват както външни за средата фактори, така и вътрешни за средата елементи. Основни фактори за влияние върху средата за сигурност оказват международните и политическите процеси, финансово-икономическите процеси, ангажиментите на Република България за защита на съвременните демократични ценности, за охрана и контрол на външните граници на ЕС и за борбата с

трансграничната престъпност.⁷ Принципите на политиката за националната сигурност в България са пряко свързани със законосъобразността, доверието между държавните институции и сътрудничеството при осъществяване на ефективност и ефикасност на управленските и изпълнителните дейности.

Нормативната база е тази, която основополага понятийния апарат и регулира взаимоотношенията между организационните субекти в системата за сигурност. Без законова уредба не е възможно да се създаде система от отделните субекти в държавата, които да работят по законите на системите както функционално, така и организационно. Законите и подзаконовите актове в сферата на сигурността създават системата за национална сигурност, регламентират нейните задачи, цели, правомощията на нейните компетентности и координацията между тях.⁸

Нормативно установени и правни регламентирани понятия като „риск за националната сигурност“ и „заплаха за националната сигурност“ са дефинирани и се съдържат в допълнителните разпоредби на Закона за управление и функциониране на системата за защита на националната сигурност. С този специален нормативен акт се урежда управлението и цялостното функциониране на системата за защита на национална сигурност, но единствено законодателството в национален план не е достатъчно за да се гарантира широкообхватно управление и използване на системата за защита на националната сигурност.

Национална сигурност е динамично състояние на обществото и държавата, при което са защитени териториалната цялост, суверенитетът и конституционно установеният ред на страната. Чрез системата за национална сигурност са гарантирани демократичното функциониране на институциите

⁷ Стратегия за национална сигурност, Раздел 3, § 22, изр. 2

⁸ Нейкова М., Понятието „Национална сигурност“ – съвременни аспекти, Юридически сборник – 2017, с. 11-18, Бургаски свободен университет

и основните права и свободи на гражданите, като едновременно с това се защитават националните интереси и се реализират националните си приоритети.⁹ Системата за национална сигурност се изгражда за постигане на съвременна управляемост на усилията на държавните институции, местната власт, стопанските субекти, гражданите и техните организации за гарантиране принципите на демокрацията и устойчивото икономическо развитие и просперитета на страната. Именно Стратегията за национална сигурност на Република България е тази, която изрично посочва националните интереси, необходимите условия и предпоставки за тяхното реализиране чрез неутрализиране на рисковете и заплахите за страната и нейните граждани. Националните и секторните приоритети и политики за сигурност са насочени към защитата на националните интереси, като формулирането на приоритети и реализирането на политики следва да се осъществява като се отчита динамиката на средата за сигурност при оптимално разпределение на ресурсите, за постигане на ефективно управление на системата за сигурност. Средата за сигурност обединява динамично променящите се условия в рамките на страната и извън нея, които бих могли да се разглеждат като потенциални причини за риск или заплаха. Преодоляването на заплахи и рискове изисква обединяване на усилия, като споделянето и модифицирането на съществуващи и функциониращи системи за защита и наблюдение подпомага цялостния процес по планиране и реализиране на стратегически дейности, като по този начин се подпомага постигането на заложените цели и реализирането на резултати.

В рамките на Европейския съюз, единната регулация и координираната дейност в секторните политики може да улесни и да подсили

⁹ Закон за управление и функциониране на системата за защита на националната сигурност, Обн. ДВ. Бр. 61 от 2015 г.

чрез сътрудничеството между държавите в рамките на Общността, като се гарантира, че колективните действия стават по-ефективни и постигането на формулирани Общностни цели става по-резултатно. Съюзът може да осигури рамката и стимулите за това държавите от ЕС да развият и поддържат повече и по-добри отбранителни способности. Това може да бъде постигнато чрез повече системно сътрудничество и съвместното разработване на технологии и способности, необходими за безопасността в региона.¹⁰

Фактори като миграция и принудително разселване на хора, може да повлияе както върху устойчивостта на системата за обществена и социална сигурност, така и върху националната сигурност на отделни държави. Освен по отношение на сигурността, миграцията оказва влияние върху политиката, икономиката и социалния живот на определена държава. Това е особено характерно в условия на засилен миграционен натиск, както и при наличие на трансгранични заплахи.¹¹ В тази връзка, по отношение на единната Общностна регулаторна рамка и по-конкретно, съгласно договора за функционирането на ЕС, общата политика за сигурност и отбрана е неразделна част от общата външна политика и политика на сигурност. Тя осигурява на ЕС оперативен капацитет, който почива на граждански и военни средства. Съюзът може да прибегне до различните видове средства при изпълнение на мисии извън територията на ЕС, с цел да осигури поддържането на мира, за предотвратяването на конфликти и при

¹⁰ Захариев, А. Националната система за сигурност – способност на държавата да защити националните си интереси. – В: Сборник с доклади от национална конференция „Научна поддръжка на трансформацията на сектора за сигурност“ 6 ноември 2008 г. София: АИ „Проф. Марин Дринов“, 2009, с. 157-165. ISBN - 978-954-322-331-2; ISBN: 978-954-91827-4-3

¹¹ Захариев, А. Бежанците – предизвикателството на XXI век. – В: Сб. с докл. от юбил. науч. сес. по повод 120-год. от създаването на МВР „МВР в навечерието на XXI век - предизвикателствата на реформата“, 22-23 юни 1999 г. София: Горекс Прес, 2000, с. 138-144. ISBN - 954-616-056-3

укрепването на международната сигурност. Тези действия могат да бъдат реализирани в съответствие с принципите на Устава на Организацията на обединените нации. Характерна особеност е, че изпълнението на тези задачи се основава на капацитета, предоставен от държавите членки на Съюза.

Политиките за противодействие на рисковете и заплахите за националната сигурност и гарантиране защитеността на гражданите и демократичните институции са единна част от общите усилия в рамките на международните обединения и съюзи като Европейски съюз и НАТО, които водят до реализиране на визията за единно пространство на свобода, сигурност и правосъдие. Членството на страната ни в НАТО и в Европейския съюз залага единна рамка на регламентация и уредба, като националното ни законодателство в областта на защитата на общите интереси и особено на националната сигурност, е неразделна част от Общностната сигурност. Едновременно с това, политиката на Република България в сферата на сигурността се изгражда върху ценностите на демокрацията, на националната ни култура, правата на човека и гражданите, на равните възможности за развитие на личността, както и на Конституцията на страната и основополагащите актове за гарантиране на международната сигурност.¹²

Съгласно Глобалната стратегия на ЕС мирът и сигурността са неразривно свързани с устойчивото и приобщаващо развитие, спазването на световните норми и основаните на правила международни системи. Основните градивни елементи на Глобалната стратегията на ЕС включват дейности по реформиране структурите на общата политика за сигурност и отбрана, чрез развитие на гражданските и военните способности и

¹² Захариев, А. Система за ранно предупреждение за възникване на кризи. Е – Journal VFU Лятна научна сесия на Юридическия факултет. Конференция Гражданска сигурност на обществото. Варна, 2022, ISSN 1313-7514 ISSN 1313-7514

инструменти, както и чрез задълбочаване на европейското сътрудничество в областта на отбраната и укрепване на партньорството си с държавите партньори и партньорските организации като ООН и НАТО. Пакета от дейности по Стратегията е одобрен в рамките на Европейския съвет още през 2016 г., като към момента са реализирани редица инициативи за изпълнение на Глобалната стратегия, в рамките на които се предоставя възможност на държавите да се ангажират включително и с научноизследователска дейност в областта на отбраната.

Сътрудничеството в областта на сигурността и отбраната е доброволно, като държавите вземат решение за осъществяване на дейности по сътрудничество конкретно с оглед на наличието на заплахи и реализирането на кризисни ситуации, но по силата на Общностната ангажираност и съюзна обвързаност, държавите са ангажирани в политическо и в правно отношение. В значителна степен държавите имат самостоятелност по отношение вземане на решения и осъществяване на действия срещу неконвенционални заплахи, които са на границата между вътрешната и външната политика, като например терористични, хибридни и друг вид заплахи, но предприемането на конкретни действия и реакция от страна на държавите са по-ефективни чрез значителна подкрепа на ниво Европейски съюз.

Стратегията на Съюза за сигурност включва четири стратегически приоритета за действия в рамките на Европейския съюз, а именно: среда на сигурност, която е подготвена за бъдещето, справяне с променящите се заплахи, защита на Европа от тероризма и организираната престъпност и силна европейска екосистема на сигурността. Споделената сигурност и отбрана е пряко свързана с управлението на кризи и способността за защита от заплахи. Заплахите за сигурността са обект на системен мониторинг, като

дейности по оценка на заплахи се осъществяват в сътрудничество с националните служби за сигурност и разузнаване. От съществено значение е обстоятелството, че планирането на отбраната на държавите членки на ЕС се осъществява синхронизирано, а при очертаване на националните приоритети за развитие на способностите, се вземат предвид договорените европейски приоритети.

В международен план, системата за колективна сигурност, основаваща се на поддържане на мира и сигурността чрез използване на колективни методи за отбрана и основаваща се на договорна основа между редица държави, има за цел поддържане на баланс на силите и противопоставяне при реализиране на заплахата за сигурността. В системата за колективна сигурност държавите участват въз основа на договорни отношения, с които се поемат ангажменти за осигуряване на колективна безопасност. Колективната сигурност е насочена към противодействие срещу възможни заплахи, които на външно или на вътрешно ниво могат да допринесат за подкопаване сигурността както на отделна държава, така и на няколко държави в даден регион.¹³

Факторите, които влияят върху системите за сигурност са динамични, и тяхното проявление е разнообразно, с оглед промяната на самата среда в която се реализират отношения. Устойчивост на системата за сигурност, минимизиране на вредното влияние на дестабилизиращи фактори, както и преодоляване на негативните последици от вредни влияние върху сигурността може да се постигне чрез координиране на дейности и политики

¹³ Казаков, К., Адаптиране към сложна и непредвидима среда за сигурност, Сборник доклади от международна научна конференция „Трансгранично сътрудничество, сигурност и перспективи за развитие в широкия черноморски регион“, 2017, Велико Търново, ISBN 978-619-205-080-1

на национално и на международно ниво. Чрез реализиране на балансиран подход при управление на риска за сигурността и при съблюдаване на националните, регионалните и стратегическите интересите на страната ни, ще се осигури стабилна среда и ще се гарантира сигурността при спазване на принципите на солидарност, универсалност и законосъобразност.

Източници:

1. Актуализирана стратегия за национална сигурност на Република България, обн. ДВ. бр. 26 от 23.03.2018 г.

2. Джунин А., Анализ на понятията „държавна сигурност“ и „национална сигурност“

3. Закон за управление и функциониране на системата за защита на националната сигурност, Обн. ДВ. Бр. 61 от 2015 г

4. Захариев, А. Националната система за сигурност – способност на държавата да защити националните си интереси. – В: Сборник с доклади от национална конференция „Научна поддръжка на трансформацията на сектора за сигурност“ 6 ноември 2008 г. София: АИ „Проф. Марин Дринов“, 2009, с. 157-165. ISBN - 978-954-322-331-2; ISBN: 978-954-91827-4-3

5. Захариев, А. Бежанците – предизвикателството на XXI век. – В: Сб. с докл. от юбил. науч. сес. по повод 120-год. от създаването на МВР „МВР в навечерието на XXI век - предизвикателствата на реформата“, 22-23 юни 1999 г. София: Горекс Прес, 2000, с. 138-144. ISBN - 954-616-056-3

6. Захариев, А. Система за ранно предупреждение за възникване на кризи. Е – Journal VFU Лятна научна сесия на Юридическия факултет. Конференция Гражданска сигурност на обществото. Варна, 2022, ISSN 1313-7514 ISSN 1313-7514

7. Казаков, К., Адаптиране към сложна и непредвидима среда за сигурност, Сборник доклади от международна научна конференция „Трансгранично сътрудничество, сигурност и перспективи за развитие в широкия черноморски регион“, 2017, Велико Търново, ISBN 978-619-205-080-1

8. Манев, Ев., Стратегия за националната сигурност на Република България, Юридически сборник – 2017, с. 21-27, Бургаски свободен университет

9. Министерски съвет, Национална отбранителна стратегия, 2016 г.

10. Нейкова М., Понятието „Национална сигурност“ – съвременни аспекти, Юридически сборник – 2017, с. 11-18, Бургаски свободен университет

11. Петков М., Системата за национална сигурност, Knowledge – International Journal, vol.28.6, 2018, с.1849-1854

12. Стойков С., П. Маринов, Й. Кочев, Сигурността и несигурността – основни елементи в генезиса на понятието „Национална сигурност“, с. 34

13. Стратегия за национална сигурност на Република България

14. Деливерски,Й., CORUPPTION PRACTICES IN HEALTHCARE SECTOR AND MECHANISMS FOR PREVENTING, Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi Journal of Research in Education and Teaching